

Юрій ДАНИЛЕЦЬ

З ІСТОРІЇ ЖІНОЧОГО СКИТУ РІЗДВА-БОГОРОДИЦІ В С. ІЗА ХУСТСЬКОГО РАЙОНУ

На початку ХХ ст. на Закарпатті починає відроджуватися православна церква. Православ'я мало три центри – це с. Іза Хустського р-ну. С. Великі Лучки Мукачівського р-ну та с. Бехерево на Пряшівщині (Словаччина). Найбільш активними були селяни в с. Іза, які ще в 1901 р. заявили про свій вихід з греко-католицької церкви. Напередодні та в роки Першої світової війни в цьому селі утворилося кілька чернечих громад, що молилися разом та рятувалися від угорських жандармів. На чолі жіночої громади стояла Іуліанія Прокоп (згодом ігуменя Параскева), ченців очолювали Амфілохій (Кемінь), Пантелеймон (Кундря), Матвій (Вакаров).

З включенням Закарпаття до складу Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь, православна церква отримує право вільно розвиватися. За невеликий проміжок часу з унії вийшли десятки закарпатських сіл та тисячі вірників. Вихідці із с. Іза дали початок цілому ряду православних монастирів та скитів. Серед них Свято-Миколаївський чоловічий монастир в с. Іза (урочище Карпутлаш), Свято-Різдва-Богородицький жіночий в с. Липча, Свято-Троїцький чоловічий скит (нині монастир) в м. Хуст-Городилово, Свято-Різдва-Богородицький жіночий скит в с. Іза. Майже всі із названих нами обителів діяли у 1920-1950 рр. ХХ ст. та відродилися зі здобуттям незалежності України. На відновлення ще чекає жіночий скит у с.Іза, вивченню діяльності якого присвячена дана публікація.

В історичній науці проблема діяльності православного скиту в с. Іза майже не піднімалася. У радянський час окремі аспекти розвитку обителів досліджував ієромонах Сергій (Цьока) [1]. На жаль, його робота все ще залишається в рукописі. У 1993 р. мукачівський краєзнавець Василь Пагірня опублікував у книзі «Монастирі Закарпаття» частину цієї праці [2. С. 54-55]. Автор цих рядків у 2004 р. видав книгу присвячену історії монастирів на Хустщині [3. С. 47-49]. На основі архівних матеріалів нами було прослідковано соціально-економічний розвиток скиту в Ізі в радянський період.

У дані публікації мається на меті дослідити заснування та діяльність жіночого скиту в с. Іза на честь Різдва Пресвятої Богородиці. Автор

поставив перед собою ряд завдань. Зокрема, визначити причини заснування скиту, показати роль ієромонаха Іоанна (Сабов) у цьому процесі. Вивчити соціально-економічний та релігійний аспект діяльності скиту.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період 1923-1956 рр.

Дмитро Сабов народився 20 жовтня 1888 р. в с. Іза. Ще в дитинстві залишився сиротою. З малих літ хлопець відзначався побожністю та постійним дотриманням посту. Всі в селі вважали його юродивим, він літом і зимою ходив босий в рваній одежі. Часто він зосереджувався в молитві у невеликій печері у горах над с. Іза. Жандарми в період гонінь на православних не звертали на нього увагу, але згодом зрозуміли, що він прикидається, для того щоб вільно ходити по селі й попереджувати про рейди поліції. Разом з Михайлом Сомошем його було схоплено, заковано в кайдани та піддано тортурам. В чехословацький період Д. Сабов з дозволу місцевої церковної влади заснував у батьківському будинку домову церкву.

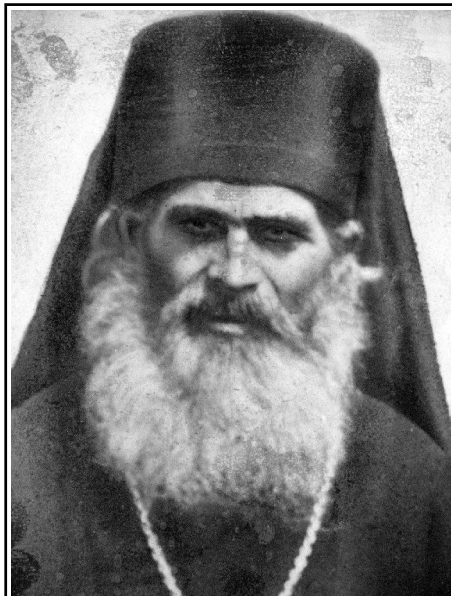
Після утворення жіночого монастиря в с. Липча не всі дівчата пішли до цієї обителі. Частина з них залишилася в Ізі, де молоді подвижниці вдома проводили чернече життя. Саме ці майбутні монахині зібрали гроші та купили невеликий дерев'яний будинок, який поставили біля хати Д. Сабова. Таким чином, на початку 1920 рр. були закладені перші підмурівки нової обителі. Однак скит відмовлялися визнавати, як церковна так і світська влада. Багато монахів ставилися до Д. Сабова з підозрою, вважаючи, що він вдавав з себе юродивого, щоб його не чіпали жандарми. Крім того Д. Сабов не мав чернечого висвячення. В історичній літературі, що видавалася до цього часу вказувалося, що датою заснування скиту слід вважати 1924 р. Однак, спираючись на архівні джерела, вважаємо, що це відбулося раніше, – щонайменше у 1923 р. Про цей факт свідчить звіт невідомого автора від 22 листопада 1923 р., що зберігається в обласному архіві. Характеризуючи православний рух і діяльність монастирів на початку ХХ ст., автор зазначає, що в с. Іза утворився чернечий орден під керівництвом Д. Сабова. Далі в документі значиться, що Д. Сабов «вважав себе повністю автономним церковним діячем» та «нікому не підпорядковувався». «В обдертій кімнаті є вітвар, там служить службу (Д. Сабов – автор), а монашки прислужують йому» [4. С. 2].

Першими черницями, що проживали під духовним керівництвом Д. Сабова, були Марія Петрівна Галас (с. Іза), Марія Михайлівна Немеш (с. Крива), Христина Федорівна Ізай (с. Іза), Олена Василівна Тегза (с. Березово), Пелагея Георгіївна Довганич (с. Іза). У 1926 р. до скиту вступили: Марія Георгіївна Немеш (с. Крива), Пелагея Андріївна Симулик (с. Іза); у 1933 р. – Олена Іванівна Левинець (с. Велятино);

у 1936 р. – Василина Петрівна Галас (с. Іза), Пелагея Костянтинівна Вакаров (с. Іза); у 1937 р. – Ганна Йосипівна Гайдов (с. Іза); 1938 р. – Ганна Іванівна Вадюн (с. Нижній Бистрий) [5. С. 86].

У 1946 р. за клопотанням архімандритів Олексія (Кабалюк) та Матвія (Вакаров) єпископ Нестор (Сидорук) визнав скит Д. Сабова, а його самого дозволив постригти в монахи. Д. Сабов був рукоположений в мантію з іменем Іоанн на честь св.Іоанна Богослова. Чин рукоположення звершив архімандрит Матвій (Вакаров) в православної церкви с.Іза. 30 червня 1946 р. Іоанн був рукоположений єпископом Нестором і ієродиякона, а 2 липня 1946 р. – в сан ієромонаха. 21 травня 1946 р. були пострижені в мантію і послушниці Свято-Богородицького скиту з нареченням наступних імен: Макрина (Марія Галас), Февронія (Марія Немеш), Харитина (Христина Ізай), Єлизавета (Олена Тегза), Феоктиста (Пелагея Довганич), Євфимія (Марія Немеш), Олександра (Пелагея Симулик), Людмила (Олена Левинець), Феодосія (Василина Галас), Гликерія (Пелагея Вакаров), Зиновія (Ганна Гайдов), Анастасія (Ганна Вадюн) [5. С. 87].

У зв'язку з тим, що черниці не мали власного храму, вони відвідували парафіяльну церкву с. Іза. Невдовзі з благословення єпископа Нестора о.Іоанн (Сабов) влаштував при скиті домову церкву на честь Різдва Божої Матері, в якій щоденно відправлялася Літургія. 2 березня 1949 р. Єпархіальне управління офіційно визнало жіночий скит в с. Іза.

Ієромонах Іоанн Сабов

«Справка выдана женскому Св. Богородичному скиту в селе Изе, Хустского округа в том, что этот скит существует как монастырь с 1924 г. и является скитом женского монастыря Рождества Пресвятой Богородицы села Липчи Хустского округа Закарпатской области. Подпись: Правитель канцелярии архиепископа Макария, прот. И. Кополович с.р.» [2. С. 55].

У 1946 р. до скиту вступила Василина Михайлівна Ізай, а у 1947 р. – Марія Георгіївна Хвуст. Їх було пострижено в монахині 21 травня 1949 р. з іменами Євдокія та Марфа. Останнє поповнення скиту молодими послушницями відбулося у

1949-1953 рр. У цей час до обителі були прийняті Віра Іванівна Левинець (1949 р.), Марія Михайлівна Ізай (1950 р.), Василина Михайлівна Щербан (1952 р.), Олександра Степанівна Щербан (1952 р.), Юліна Михайлівна Кивак (1952 р.), Олександра Георгіївна Щербан (1953 р.). Таким чином, кількість насельниць скиту на 1953 р. складала 18 осіб, із них 6 послушниць [5. С. 110-110 зв.].

Слід проаналізувати освітній, соціальний, національний та віковий стан черниць. Освітній рівень монахинь був досить низьким. Так із 18 осіб – 8 чол. закінчило 6 класів початкової школи, 2 чол. – 5 класів, 8 чол. – 4 класи. Всі черниці та послушниці були українками та походили із селянських родин. Віковий розподіл станом на середину 1953 р. виглядав таким чином [5. С. 110-110 зв.]:

кількість років	до 18 р.	з 19 до 40 р.	з 41 до 55 р.	за 55 р.	усього
кількість чол.	3	8	4	3	18

Як відомо, обов'язки в скитах та монастирях чітко розподілені між черницями. З самого заснування скиту на посаді настоятельки була монахиня Макрина (Галас). Інші послушання були розподілені наступним чином: економ – монахиня Феодосія (Галас), благочинна, касир – монахиня Февронія (Немеш), еклісиарша – Євфимія (Немеш), помічник економа – монахиня Євдокія (Ізай) [5. С. 110-110 зв.]. Обов'язки духівника виконував засновник скиту ієромонах Іоанн (Сабов).

Для забезпечення себе продуктами харчування, черниці працювали в сільському господарстві. За архівними матеріалами у 1947 р. черниці мали у своєму володінні 5-6 га землі [5. С. 88]. У 1950 р. сільською радою с. Іза скиту було наділено ще 3,5 га. У цей час черниці мали невелике господарство: пару коней, одну корову, 10 курей, дві свині. Для обробітку землі було придбано підводу, плуг, борону. Загальний прибуток скиту у 1949 р. складав 5798 крб., а в 1950 р. – 7253 крб. [5. С. 83]. Серед споруд, зустрічаємо у звіті відомості про домову церкву, три будинки та хлів. Монахині здали державі у 1949 р. – 27 кг м'яса та 210 л молока; у 1950 р. – 27 кг м'яса, 120 л молока, 150 шт яєць. Крім того черниці сплачували різні державні податки. Наприклад у 1949-1951 рр. було сплачено: податок з прибутку – 1309 крб., страховка – 609 крб., державна позика – 1375 крб.

На початку 1953 р. розпочався процес ліквідації монастирів та скитів. За поданням уповноваженого ради по справам РПЦ А. Шерстюка, благочинний монастирів та скитів Закарпатської області архімандрит Матфей (Вакаров) 27 січня 1953 р. склав проект укрупнення чернечих громад. Згідно цього документу централізація повинна була відбутися

таким чином: в Св. Миколаївський чоловічий монастир (с. Іза-Карпутлаш) мали переводилися скити із Городилова і Колесарова; у Терембельський монастир – із Бедевлі і Дубового; у Мукачево (при єпископській резиденції) – із Дубрівки; у Липчанський – із с. Іза, Горбки, Приборжавське; у Чумалівський – із Драгова, Копашнева, Угли; жіночі монастирі на Чернечій горі в Мукачеві і Домбоках планувалося залишити самостійними [б. С. 5]. Таким чином із 18 монастирів та скитів повинно було залишитися всього 7 громад. Однак цей проект було відкинуто.

З початком літа 1953 р. єпископ Іларіон (Кочергін) приступив до безпосередньої ліквідації Свято-Різдва-Богородицький жіночий скиту в с.Іза. Вже 23 травня 1953 р. благочинний монастирів та скитів архімандрит Матфей (Вакаров) отримав Єпархіальне розпорядження, в якому серед всього іншого зустрічаємо наступні твердження: «Расселить ли насельниц Изского скита между другими женскими монастырями, или переселить их на место Бедевлянского скита?» [5. С. 99].

Політика єпископа спрямована на закриття скиту викликала різкий спротив як у населення с. Іза так і в представників сільської ради. 30 травня 1953 р. з с. Іза на ім'я єпископа було надіслано два листи. У зв'язку з надзвичайною важливістю цих документів, вважаємо за необхідне навести їх зміст у статті.

Перший лист, під назвою «Прошение» був підписаний 347 жителями с. Іза. «Ваше Преосвященство Преосвященнейший Владыка, мы, ревнители Православия села Изы, которых и отцы их много страдали за православие, осмеливаемся просить Ваше преосвященство в следующем: Пронесся слух по селу Изе, что насельницы Свято-Богородичного скита в Изе должны бытии выселены с Изы потому, что скит не может существовати в селе. Ваше Преосвященство. Основатель скита в Изе Иоан Сабов много пострадал при войне 1914-1918 гг. Следы его страдания и побоев на нем следно. Остался таким на всю жизнь свою. Он собирал монашествующих юношей и девчат, которые в детное время по всем монаси живут в разных сенах и чинах. Построил на своей участке скит с помощью своих насельниц, которой скит Преосвященной епископ Нестор принял и Дмитрия Михайловича Сабова благословил постричь в монахи и его насельниц и рукоположить в иеромонаха. Мы, жители села Изы, которых дочери живут в скиту Рождества Богородицы в Изе, не видели до ныне ниякого соблазна в скиту села Изы, ни до пострига их в монахини но и после пострига. Живут благоговейно, ежедневно молятся Богу, никому не делают, ни в церковной дела ни в сельские не мешаются. На основании указанного смиренно просим Святейшаго Патриарха, ваше Преосвященство оставити на месте насельниц скита в Изе, и просить Святейшаго Патри-

арха, чтобы он благословил и на дальше житии и молитися Богу в Изе за Его Священнишество здравие и за мир во всем мире!» [7].

Позицію села підтримало керівництво сільської ради на чолі з головою Симуликом та секретарем Вакаровим. Це чи не єдиний випадок на Закарпатті в 1950-х рр., коли місцева влада стала на сторону знедолених черниць. «Справка. Дана Изским сельсоветом депутатов трудящихся Хустск. окр. Закарп. обл. в том, что женский Свято-Богородицкий скит в селе Иза, дом №122, построен трудами и средствами только насельниц скита. Участок земли получен на законном основании взамен бывшей ихней собственной земли. Государству оплачивает как госпоставки, так и налоги в указанный срок и не вмешивается в политические дела общественного порядка, потому сельсовет не имеет ничего против скита и *не желает* (курсив автора), чтобы он был выселен с села Иза, а тем более за то, что почти все насельницы скита являются жителями и уроженцами села Иза» [8].

Не зважаючи на підтримку селян та місцевих урядовців черниці під тиском були змушені погодитися на виселення з с. Іза. У листі до єпископа від 9 червня 1953 р. сестри просили церковне керівництво переселити їх у повному складі та ні в якому разі не розпорошувати між багатьма монастирями та скитами [5. С. 99]. У другому документі настоятелька скиту монахиня Макрина окреслила три умови для перенесення скиту до Бедевлі. У першому пункті зазначалося, що будинках колишнього чоловічого скиту в Бедевлі не можливо буде розмістити всіх черниць, через брак житлової площі. Для вирішення даного питання настоятелька пропонувала перевести на нове місце будинки з с. Іза. Друге питання, що турбувало черниць – це не достатня кількість землі в Бедевлі. Порушувалося клопотання про збільшення земельної ділянки для потреб насельниць скиту. Настоятелька також просила єпископа дозволити зібрати посіви урожаю в с. Іза, для забезпечення себе продуктами харчування [5. С. 98].

12 липня 1953 р. єпископ Іларіон видав наказ, згідно якого ліквідовувався чоловічий Свято-Предтечинський скит в Бедевлі, а його насельники переселялися до Теремлі. Другим пунктом цього наказу закривали Свято-Різдва-Богородицький жіночий скиту в с. Іза, а черниць переводили до Бедевлі. Дозволялося перевезення майна строком до 1 вересня 1953 р. [5. С. 100]. Не відомо, з яких причин цей наказ був продубльований також 20 серпня 1953 р. за № 1027 [5. С. 109].

Як видно з документів, черниці не виконали наказу єпископа. На початку вересня 1953 р. на його ім'я було знову відіслано кілька листів від жителів с. Іза та сільського голови. У цих документах зокрема зазначалося, що благочинний монастирів та скитів архімандрит Матфей (Вакаров) під тиском та шантажем змусив черниць підписати

протокол про ліквідацію скиту та переселення до Бедевлі. Селяни просили скасувати наказ про ліквідацію скиту та погрожували зверненнями до прокуратури з цього питання [5. С. 103]. Це викликало різку реакцію правлячого архієрея. У листі до уповноваженого ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по УРСР І. Корчевого від 18 вересня 1953 р. він писав, що насельниці скиту в Ізі «нашли себе захисту в Сельском Управлении» та гальмують процес ліквідації. Єпископ просив уповноваженого через відповідні розпорядження «зробити вплив» на керівництво с. Іза [5. С. 102].

5 листопада 1953 р. прослідував наступний єпископський наказ. Згідно якого ієромонах Іоанна було звільнено з посади духівника жіночого скиту в с. Іза та направлено на послух до Свято-Миколаївського монастиря. Монахинь: Макрину (Галас), Феодосію (Галас), Февронію (Немеш), Євфимію (Немеш), Людмилу (Левинець), Харитину (Ізай), Єлизавету (Текза), Зиновію (Гайдов), Олександрю (Симулик), Анастасію (Вадюн), Євдокію (Ізай) переведено до Липчанського монастиря [5. С. 103]. Таким чином звернення монахинь щодо спільного переселення їх в Бедевлю було проігноровано.

Частина черниць та духівник ієромонах Іоанн (Сабов) не підкорилися наказу єпископа. Тоді єпископ Іларіон 22 лютого 1954 р. «за непослушание и сопротивление» позбавив його сану і монашества [5. С. 115].

На баланс села Іза було передано 3 будинки розміром: 1) 3 на 14 м кв.; 2) 6 на 4 м кв.; 3) 6 на 2 м кв. та хлів розміром 7 на 4 м кв. [3. С. 48].

Про те, що скит фактично продовжував існувати й у 1955 р. свідчить лист єпископа Іларіона до уповноваженого Ради у справах РПЦ по Закарпатській області А. Шерстюка від 18 березня 1955 р. У цьому документі єпископ твердить, що «бывший иеромонах Сабов продолжает держать около себя монахинь и уверяет их, что с Пасхи скит будет восстановлен» [5. С. 117]. Він також знову нарікав на підтримку насельників скиту сільською владою.

Слід проаналізувати склад сестер які переселилися до Бедевлі, Липчі, Мукачева, або ж залишилися проживати в с. Іза.

На початку лютого 1954 р. до Бедевлі переселилися монахині Гликерія (Вакаров), Афанасія (Вакаров), Феоктиста (Довганич), Євфимія (Щербан), Зиновія (Гайдов), послушниця Юліана Кивак, Олександра Щербан, Пелагея Орос, Ганна Бурця. Монахиня Гликерія (Вакаров) 10 лютого 1954 р. була обрана настоятелькою скиту. 1 квітня 1954 р. черниці отримали з Єпархіального управління Посвідчення, згідно якого назву скиту було змінено на Іоанно-Предтечинський та підпорядковано Липчанському, а згодом Мукачівському монастирю. У липні 1954 р. на посаду настоятельки було обрано монахиню Євфимію (Немеш).

За повідомленням благочинного монастирі та скитів архімандрита Арсенія (Зейкан), у серпні 1956 р. в приміщеннях колишнього Св.Різдва-Богородицького жіночого скиту в с. Іза продовжували проживати 12 черниць. Співставивши список сестер, можна прийти до висновку, що в с. Іза залишилися майже всі монахині, які повинні були перейти в Липчу. В основній масі вони проживали вдома, або у родичів та збиралися на спільну молитву.

10 серпня 1956 р. настоятелька Макрина (Галас) відіслала на адресу Патріарха Московського і всієї русі Алексія I скаргу на незаконні дії щодо ліквідації скиту. Однак, вже 16 серпня 1956 р. даний документ був відісланий правлячому єпископу Іларіону, питання залишилося без вирішення [9].

Таким чином, черниці змушені були розійтися по домівках. о.Іоанн (Сабов), монахині Макрина (Галас) та Феодосія (Галас) поселилися на околиці с. Іза, де завершили свій земний шлях. Доля інших черниць також відома. Наприклад, монахиня Євдокія (Ізай) поселилася у сестри Калини Ізай, працювала в колгосп ім. Мічуріна с. Іза в бригаді лозоплетіння; монахиня Харитина (Ізай) проживала у племінника; послушниця Марія Ізай вийшла заміж, працювала на фетрофільцевій фабриці м. Хуст; до батьків у Велятино повернулися сестри – монахиня Людімила (Левинець) та Ніна Левинець [10. С. 19-20].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Сергий (Цьока), иеромонах.* Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия. Загорск, 1960. (Машинопись).
2. *Пагірця В.* Монастирі Закарпаття (1360-1939). Мукачево, 1994. - 116 с.
3. Данилець Ю. Православні монастирі Хустського району (XX століття) / Передмова проф. Д. Данилюка. Ужгород: Гражда, 2004. - 168 с.: іл.
4. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041.
5. ДАЗО. Ф. Р. 1490. Оп. 4д. Спр. 14.
6. ДАЗО. Ф. 1490. Оп. 4д. Спр. 16. - Арк. 5.
7. Прохання жителів с. Іза до єпископа Іларіона (Кочергін) від 30 травня 1953 р. // Поточний архів Хустсько-Виноградівської православної єпархії, м.Хуст.
8. Справка видана сільською радою с.Іза від 30 травня 1953 р. // Поточний архів Хустсько-Виноградівської православної єпархії, м.Хуст.
9. Поточний архів Хустсько-Виноградівської православної єпархії, м.Хуст.
10. ДАЗО. Ф. Р. 544. Оп. 3. Спр. 22.